

Korupcia v procese arizácie podnikového majetku*

JÁN HLAVINKA

KLúčové slová: korupcia, arizácia, židia, podnikový majetok, Augustín Morávek, Ústredný hospodársky úrad

V období vlády ľudáckeho režimu na Slovensku sa všetky druhy majetku slovenských židov¹ stali predmetom núteného vyvlastnenia a prevodu do vlastníctva nežidov (dobovo: „árijcov“). Tento proces sa nazýva arizáciou. K 1. januáru 1941 dosahovala hodnota majetku židov žijúcich na Slovensku celkovú výšku približne 3,15 miliardy Ks (bez zaťaženia). Tento majetok bol pritom úradmi rozdelený do týchto základných kategórií: domový majetok, podnikový majetok, vklady a cennosti a ostatné druhy majetku.² Každý z uvedených druhov židovského majetku bol arizovaný inou formou, t. j. na základe iných legislatívnych noriem a rozdielnym administratívnym spôsobom. Najväčším arizátorom sa v rokoch 1939–1945 stal štát. Štát totiž ako celok

* Štúdiá vznikla v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0052/11 *Slovenská spoločnosť a menšiny v rokoch druhej svetovej vojny: problematika spolužitia, migrácia, holokaust*.

¹ Prvú definíciu pojmu „žid“ do slovenského právneho poriadku zaviedlo vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. o vymedzení pojmu žida a usmernení počtu židov v niektorých slobodných povolaniach. Podľa tohto vládneho nariadenia, prijatého 18. apríla 1939, bol za žida pokladaný ten „kto je, alebo bol izraelitského vierovyznania, i keď po 30. októbri 1918 prestúpil na niektorú kresťanskú vieru“ alebo ten „kto je, alebo bol bez konfesie a pochádza aspoň z jedného rodiča izraelitského vierovyznania“. Za židov mali byť pokladaní aj potomkovia osôb, ktoré spĺňali vyššie uvedené kritériá, osoby, ktoré uzavreli manželstvo so židom po dni účinnosti nariadenia č. 63/1939 Sl. z. (po dobu trvania manželstva), ako aj osoby, ktoré žili so židom v mimomanželskom vzťahu. Tento právny stav sa zmenil prijatím nariadenia č. 198/1941 Sl. z. o o právnom postavení Židov z 9. septembra 1941, známeho aj ako Židovský kódex. Židovský kódex definoval pojem „žid“ na rasovom princípe. Podľa kódexu bol za žida pokladaný „kto pochádza najmenej od troch podľa rasy židovských starých rodičov“, prípadne „židovský miešanec, ktorý pochádza od dvoch podľa rasy židovských starých rodičov [...] ak dňa 20. apríla 1939 bol alebo po tomto dni sa stal príslušníkom izraelitského (židovského) vierovyznania, po 20. apríli 1939 vstúpil do manželstva so židom [...], pochádza z manželstva so židom [...] uzavretého po 20. apríli 1939, pochádza z nemanželského styku so židom a narodil sa ako nemanželské dieťa po 20. februári 1940.“ Židovský kódex tiež zaviedol nový pojem „židovského miešanca“, podľa ktorého bol za židovského miešanca považovaný „kto pochádza od dvoch podľa rasy židovských starých rodičov“ a „kto pochádza od jedného podľa rasy židovského starého rodiča“.

Vládne nariadenie č. 63/1939 Sl. z. o vymedzení pojmu žida a usmernení počtu židov v niektorých povolaniach. *Slovenský zákonník*, ročník (ďalej roč.) 1939, s.77, Nariadenie č. 198/1941 Sl. z. o právnom postavení Židov. *Slovenský zákonník*, roč. 1941, § 1 s. 643.

² Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Úrad predsedníctva vlády (ďalej ÚPV), kartón (ďalej k.) 242, Referát A. Morávka v Štátnej rade 26. marec 1942, s. 3.

vyvlastnil domový majetok židov,³ ako aj ich bankové vklady (a cennosti).⁴ Podnikový majetok, ako aj ostatné druhy majetku arizovali fyzické a právnické osoby.

Arizáciu podnikového majetku na Slovensku už historiografia vo všeobecných rysoch popísala⁵. Historici však zatiaľ nevenovali zvláštnu pozornosť niektorým špecifickým alebo sprievodným javom arizačného procesu, vrátane korupcie. Predkladaná štúdia je zameraná na analýzu korupčného správania v procese arizácie podnikového majetku.

Skúmanie korupčného správania je vo všeobecnosti veľmi náročné. Ide totiž o konanie, ktoré je zo strany jeho aktérov pod hrozbou sankcie utajované a popierané, a ktoré je preto veľmi ťažké odhaliť. Historik, ktorého od sledovaných udalostí a javov delia desaťročia, je navyše často konfrontovaný s prameňmi, ktoré síce naznačujú, alebo priamo udávajú korupčné konanie, no pri ich hodnotení musí vziať do úvahy motívy, či skryté záujmy pôvodcov týchto prameňov. Pri skúmaní korupcie v arizácii podnikov to platí to o to viac, že v tomto procese išlo o prerozdelenie majetku obrovskej hodnoty. Arizácia podnikov sa preto podobala zúrivému zápasu rôznych aktérov o získanie podielu z tohto majetku.

Vývoj rozhodovacieho procesu v arizácii podnikov

Aby sme mohli hovoriť o korupcii v rámci arizácie podnikového majetku židov, musíme sledovať komplikovanú genézu rozhodovacích procesov v arizácii tohto druhu majetku, ktoré predstavitelia mocenských štruktúr v rámci ľudáckeho režimu na Slovensku vytvárali od roku 1939.

Už v období autonómie Slovenskej krajiny (6. október 1938 – 14. marec 1939) viacerí predstavitelia upevňujúceho sa režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) vnímali a prezentovali ciele protižidovskej politiky aj v ekonomických dimenziách. Snaha ľudákov o zaistenie a získanie židovského majetku je viditeľná už v počiatkoch autoritárskej vlády

³ Vyhláška vlády Slovenskej republiky č. 238/1941 Sl. z. o prechode vlastníctva niektorých židovských nehnuteľností na slovenský štát. *Slovenský zákonník*, roč. 1941, s. 853.

⁴ Nariadenie č. 271/1940 Sl. z. o židovských viazaných účtoch a úschovách. *Slovenský zákonník*, roč. 1940, s. 426, Nariadenie č. 272/1940 Sl. z. o obmedzení výberov z vkladov a účtov Židov. *Slovenský zákonník*, roč. 1940, s. 429.

⁵ Prvá publikácia, v ktorej historik Ivan Kamenec analyzoval a v hrubých rysoch popísal arizáciu ako súčasť protižidovskej politiky ľudáckeho režimu na Slovensku, mohla vyjsť až po tzv. nežnej revolúcii a následných spoločenských zmenách. Hoci základné informácie o arizačnom procese môžeme čerpať aj z prác ďalších historikov, napríklad Ješajahu A. Jelinka, či Gily Fatranovej, doteraz nebola arizácii venovaná žiadna monotematická monografia. Ucelenejší pohľad na arizáciu židovského majetku podal len historik Ľudovít Hallon. V posledných rokoch sa skúmaniu arizácie začali venovať aj zástupcovia mladšej generácie historikov na Slovensku, ktorí tento fenomén skúmajú najmä z regionálneho hľadiska. Výskum arizácie však svojou hĺbkou (a ani tempom) zatiaľ nedosiahol úroveň iných kľúčových problémov historiografie holokaustu na Slovensku. Za základné príčiny tohto faktu považujem obrovský rozsah archívneho materiálu, ako aj rôznorodosť problematiky. KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava : Archa, 1991; JELINEK, Ješajahu A. *Dávidova hviezda pod Tatrami*. Praha : Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009; FATRANOVÁ, Gila. *Boj o prežitie*. Bratislava : SNM-Múzeum židovskej kultúry, 2008; HALLON, Ľudovít. Arizácia na Slovensku 1939 – 1945. In *Acta Oeconomica Pragensia*, 2007, roč. 15, č. 7, s. 148-161.

HSLŠ na jeseň 1938. V októbri 1938 vtedajší minister spravodlivosti Ferdinand Ďurčanský vo svojom prejave v Hlohovci vyhlásil: „*Židovská politika bola a aj dnes je rozkladná. Židia odvláčajú tovar, alebo skrývajú ho, rátajúc so zdražovaním. Sme však na stráži a pôjdeme proti nim, tak ako si zaslúžia. Kapitál má slúžiť národu a keď kapitál držia tí, čo sú proti národu, siahneme k opatreniam [...]*.“⁶

Záujem ľudákov o židovský majetok sa prejavil aj počas prvej veľkej protižidovskej akcie režimu, ktorou bolo násilné vysídľovanie židovského obyvateľstva z územia autonómneho Slovenska za novú slovensko-maďarskú hranicu v dňoch 4. – 8. novembra 1938.⁷ Okrem deportácie približne 7500 menej majetných židov a zaisťovania ich majetku, vtedy úrady a členovia Hlinkovej gardy zatýkali dobre situovaných židov v snahe zabrániť im v emigrácii spolu s majetkom.⁸

Nielen v tlači, ale aj vo vládnych dokumentoch – v ktorých boli predkladané rôzne ideové návrhy protižidovskej politiky – z obdobia autonómie sa pritom narábalo frázami, resp. stereotypmi. Typickým príkladom je návrh Prezídia ministerstva hospodárstva z 9. novembra 1938, v ktorom sa vláde odporúča, aby zakročila „*Proti tým Židom, proti ktorým je dôvodné podozrenie, že sa prehrešili proti Slovenskej krajine a Slovenskému národu.*“⁹ Niektorí politici HSLŠ už počas autonómie nahlas uvažovali aj o celkovom vylúčení židov z hospodárstva.¹⁰ Z úst ľudáckych politikov, ale aj predstaviteľov hospodárskych kruhov, blízkych HSLŠ, zaznievala argumentácia o „*nadmernom vplyve*“ židov, dokonca vyjadrenia o tom, že židia tvoria štát v štáte.¹¹

Predstavitelia tzv. umierneného krídla HSLŠ, vedení Jozefom Tisom, ako aj predstavitelia radikálneho krídla, vedení Vojtechom Tukom, pritom tvrdili, že obmedzovanie (ľudákmi deklarovaného) „vplyvu“ židov tesne súvisí s vyvlastnením a prevodom židovského majetku do vlastníctva nežidov („árijcov“). Práve arizácia mala byť najúčinnnejším nástrojom na odstránenie „vplyvu“ židov a mala zohrávať významnú úlohu pri vytváraní podnikateľskej vrstvy medzi

⁶ Musíme byť na stráži! In *Slovák*, 1938, roč. 20, č. 243, s. 5.

⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*. Prešov : Universum, 1999, s.35, 77.

⁸ V nariadení predsedu autonómnej vlády Jozefa Tisa zo 4. novembra 1938, ktoré dalo podnet k celej vysídľovacej akcii sa uvádza: „*Treba uzamknúť a zapečatiť pomocou štátnych orgánov byty a obchodné miestnosti týchto postrkovaných židov. Podobne majú tieto orgány zisťovať ešte pred postrkom majetko-právne pomery, keď takéto vôbec jestvujú pri čom treba váhu klásť najmä na sporiteľné a bankové knižky [...]. Všetci majetní židia, žijúci na Slovensku s majetkom vyše 500.000.- Kč. majú byť vzatí najneskoršie do 24. hodín 4. novembra 1938 do dočasnej väzby, aby sa zabránilo dákemú odnášaníu majetku [...]*“. NIŽŇANSKÝ, Eduard (ed.). *Holokaust na Slovensku (1). Obdobie autonómie 6. 10. 1938 – 14. 3. 1939*. Dokumenty. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku; Židovská náboženská obec, 2001, s. 229.

⁹ NIŽŇANSKÝ, *Holokaust*, ref. 8, s. 85.

¹⁰ Na zasadnutí Poradného zboru pre otázky hospodárske a finančné a predsedníctva finančnej rady pre Slovensko, na ktorom sa rokovalo aj o „*vyriešení židovskej otázky z hľadiska slovenského podnikania*“ za účasti ministra hospodárstva Pavla Teplanského, predseda Zemedelskej rady pre Slovensko a poslanec Štefan Danihel povedal: „*Je nesporne potrebné našich úhlavných nepriateľov z nášho hospodárskeho života dostať von [...]*“. NIŽŇANSKÝ, *Holokaust*, ref. 8, s. 87.

¹¹ NIŽŇANSKÝ, *Holokaust*, ref. 8, s. 91.

Slovákmi. Všetky tieto momenty nájdeme napríklad aj v argumentácii ministra hospodárstva Gejzu Medrického, ktorý sa považuje za predstaviteľa „umierneného“ tábora v HSLŠ, a ktorý vo februári 1940, prakticky v predvečer prijímania prvého arizačného zákona povedal „[...] *sme za dôsledné vyriešenie židovskej otázky, za odstránenie židovského vplyvu z hospodárskeho života preto, lebo židovský element je vonkoncom neslovenským a používa metódy, ktoré nemožno do súladu uviesť so zásadami našej kresťanskej morálky. Odstránime nezdravý židovský vplyv z hospodárskeho života a prevedieme a umožníme, aby slovenský kapitál a slovenskí pracovníci ovládli náš hospodársky život.*“¹² Aj podľa popredného ideológa ľudáckeho režimu Štefana Polakoviča bolo cieľom arizácie vytvorenie silnej slovenskej vrstvy, ktorá má kapitál.¹³ Arizácia bola, podľa Polakoviča, tiež nástrojom na pozdvihnutie „*hospodárskej podnikavosti*“ ako predpokladu slobody a nezávislosti národa.¹⁴

Aj keď sa v odpovedi na otázku, či má byť súčasťou protižidovských opatrení aj arizácia židovského majetku, radikáli a tzv. umiernení zhodovali, ich názory sa rozchádzali v otázke konkrétnych mechanizmov, akými sa mal arizačný proces uskutočňovať. Najvýraznejšie sa to prejavilo práve v oblasti arizácie podnikového majetku, o ktorej sa hovorilo už od roku 1938. Diskusia o arizácii podnikového majetku Židov sa dostala na úroveň konkrétnych krokov na jeseň 1939, po nástupe Vojtecha Tuku do funkcie predsedu vlády. Kľúčovú úlohu v konkrétnych činoch radikálneho krídla HSLŠ zohral Augustín Morávek, nedoštudovaný právnik, ktorý dovedy pôsobil ako tajomník Grémia zmiešaných živnostenských spoločenstiev v Bratislave.

Morávek, 38-ročný úradník bez akéhokoľvek politického vplyvu¹⁵, napísal na prelome rokov 1939 – 1940 elaborát o riešení židovskej otázky na Slovensku a rozposlal ho na rôzne úrady. Na tento elaborát ako jediný reagoval práve predseda vlády V. Tuka, ktorý, zaujatý Morávkovým radikalizmom, mu najprv dal pripomenkovať návrh zákona o arizácii židovských podnikov z dielne ministerstva hospodárstva, a následne na konci januára 1940 preňho vytvoril na Úrade predsedníctva vlády pre A. Morávka nové pôsobisko pod názvom Hospodárska úradovňa

¹² I v hospodárstve dôsledne a plánovite napred. In *Slovák*, 1940, roč. 22, č. 40, s. 3. Gejza Medrický sa tejto konštrukcie nevedel vzdať ani po druhej svetovej vojne. Vo svojich spomienkach uviedol: „*K obmedzovaniu nadmerného hospodárskeho vplyvu židov sa pristupovalo reštrikovaním ich nadpočetnej prevahy v obchodnom podnikaní. A tak nielen propaganda, ale i oficiálna politika strany smerovala k tomu, aby sa Slováci ujali hospodárskej činnosti a ovládli postupne vo väčšej miere širokú škálu výroby aj obchodu. Z tejto všeobecnej vôle sa vyvinul proces, ktorý sa nazýval arizácia.*“ MEDRICKÝ, Gejza. *Minister spomína*. Bratislava : Litera, 1993, s. 167. Dnes argumentácia akýmsi „vplyvom“ židov stále zaznieva, paradoxne, aj pri obhajobe činnosti niektorých pohlavárov ľudáckeho režimu. Používa ju napríklad Milan S. Ďurica, ktorý napísal: „*Pretože to medzinárodná situácia výnimočne dovoľovala, ba priam nanucovala, Tiso podpisoval zákony a nariadenia v snahe uviesť tento vplyv Židov na mieru zodpovedajúcu ich počtu v pomere k celkovému počtu obyvateľov. Ako približnú normu zastával pomer 4:96.*“ ĎURICA, Milan S. *Jozef Tiso a Židia*. Druhé doplnené vydanie. Bratislava : LÚČ, 2008, s. 65.

¹³ HUBENÁK, Ladislav. Právne normy a ich praktický dosah v slovenskom štáte. In *Fenomén holokaustu. Ideové korene, príčiny, priebeh a dôsledky*. Bratislava : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2008, s. 32.

¹⁴ POLAKOVIČ, Štefan. Tvoríme nového Slováka. In *Kalendár HSLŠ 1942*. Martin : Generálny sekretariát HSLŠ, 1941, s. 70.

¹⁵ Augustín Morávek sa ešte v roku 1941 sám vyjadril, že až do stretnutia s Vojtechom Tukom bol „*neznáma osobou*“. Štátny archív v Bratislave (ďalej ŠA BA), f. Ľudový súd v Bratislave (ďalej LS), LS 4/48, Augustín Morávek. Referát A. Morávka na zasadnutí Štátnej rady 12. február 1941.

predsedníctva vlády (HÚPV).¹⁶ Z pozície prednostu HÚPV sa A. Morávek snažil ovplyvniť prípravu zákona o arizácii židovských podnikov a zároveň presadzovať svoje predstavy o arizácii.¹⁷

V tom čase však držali opraty prípravy arizácie podnikov pevne v rukách ľudia z ministerstva hospodárstva, na čele ktorého stál už spomínaný Gejza Medrický. S istou dávkou zjednodušenia je možné povedať, že tzv. umiernení mali svoju vlastnú predstavu o arizácii a na jar 1940 aj dost' síl na to, aby ju presadili. Ani predstava „umiernených“ o arizácii podnikov, pretavená do vládneho návrhu zákona o židovských podnikoch a židoch zamestnaných v podnikoch, však nebola v súlade s ústavou a ďalšími dôležitými normami. Vládny návrh zákona o arizácii podnikov bol prerokovaný a schválený v Sneme Slovenskej republiky po prvýkrát 29. februára 1940. Na zasadnutí Snemu zaznela rozsiahla ideologická prednáška o židovskej otázke, na záver ktorej spravodajca za ústavno-právny výbor poslanec Dr. Vojtech Tvrďý priznal, že ústavno-právny výbor si síce pri prerokovaní návrhu zákona tento plne osvojil „*upravil však celú materiú tak, aby zapadala do právnej sústavy a bola v súlade s obchodným zákonom a základnými inštitúciami súkromného práva, súc toho presvedčenia, že porušovanie takýchto predpisov by mohlo mať nežiadúce následky [...]*“.¹⁸

K definitívnemu prijatiu zákona prišlo až 25. apríla 1940 po tom, čo snem prerokoval niekoľko pripomienok prezidenta J. Tisa. Zákon bol publikovaný pod č. 113/1940 Sl. z.¹⁹ a rýchlo sa preň vžilo neoficiálne označenie „židovský zákon“. V historiografii je známejšie označenie „prvý arizačný zákon“. Prvý arizačný zákon:

- zakázal židom a „židovským združeniam“ zriaďovať nové podniky, ako aj preberať už existujúce. Tento zákaz sa nevzťahoval na zriaďovanie nových podnikov továrenského charakteru,²⁰
- zaviedol termín „židovský podnik“²¹ a určil, ktoré podniky sa mali považovať za „židovské“,
- nariadil označenie židovských podnikov nápisom „židovský podnik“,²²
- určil, že židovské podniky môžu byť buď likvidované, alebo arizované,²³
- stanovil podmienky likvidácie a arizácie podnikov.

¹⁶ Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády bola zriadená uznesením vlády, ktoré bolo vydané v Úradných novinách až 16. marca 1940. In *Úradné noviny*, 1940, 16. marec 1940, s. 84.

¹⁷ Stalo sa bežnou praxou HÚPV, že s podporou predsedu vlády V. Tuku, vypracovávala obežníky rôznym hospodárskym ustanovizniám a orgánom na Slovensku s príkazmi vykonávať všemožné opatrenia. HÚPV napríklad požiadala Bernú správu v Bratislave o vypísanie obratu a zisku židovských podnikov v Bratislave s cieľom vyhotoviť vlastný zoznam židovských podnikov. SNA, f. Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády (ďalej HÚPV)

¹⁸ Tesnopisecká zpráva o 27. zasadnutí snemu Slovenskej republiky v Bratislave. Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/027schuz/s027001.htm>>

¹⁹ Zákon č. 113/1940 Sl. z o židovských podnikoch a židoch zamestnaných v podnikoch. *Slovenský zákonník*, roč. 1940, s. 163-172.

²⁰ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §1, s.163.

²¹ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §9, § 11, s. 168, 169.

²² Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §7, s. 168.

²³ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §4, s. 167.

Výkon ustanovení zákona bol v kompetencii ministerstva hospodárstva a župných úradov. Tieto úrady mohli rozhodnúť o likvidácii podnikov (ak ich uznali za nadbytočné) alebo o arizácii podnikov. Arizácia bola definovaná ako „*predaj kvalifikovanému kresťanskému uchádzačovi*“.²⁴ Arizátor, v zákone označený ako „*prejímateľ*“, bol povinný za arizovaný „*židovský podnik*“ zaplatiť likvidačnú hodnotu podniku.²⁵ Úrady mohli pri nariadení arizácie povoliť platenie likvidačnej hodnoty v splátkach až počas obdobia piatich rokov.²⁶

Hlavná časť agendy – rozhodnutia o arizácii a likvidácii podnikov – bola v praxi decentralizovaná na regionálnu úroveň. Vykonyvali ju župné úrady, pričom Ministerstvo hospodárstva pôsobilo predovšetkým ako metodický dohľad.²⁷ Prvý arizačný zákon umožňoval pôvodným majiteľom podnikov, vybrať si arizátora svojho majetku, čo ľudáci nazvali „*dobrovoľnou arizáciou*“. Princíp „*dobrovoľnej arizácie*“ spočíval v tom, že pôvodný majiteľ si sám vybral nežidovského spoločníka. Ten, po schválení úradmi, následne získal väčšinový podiel v podniku. Arizácii podľa zákona nepodliehali len továrenské podniky.²⁸

Ešte predtým ako prvý arizačný zákon (č. 113/1940 Sl. z.) nadobudol účinnosť, začala HSLS iniciatívne zhromažďovať dáta o záujemcoch o arizáciu. Išlo o takzvanú prihlasovaciu akciu v rámci ktorej Generálny sekretariát HSLS (GS HSLS) vytváral zoznamy záujemcov v jednotlivých okresoch a tieto následne na prelome mája a júna 1940 zasielal župným úradom.²⁹ Začal sa tiež rodiť rozhodovací mechanizmus arizácie podnikov podľa tohto zákona. Aj keď v celom zákone niet jediného ustanovenia, ktoré by hovorilo o iných ako ekonomických a kvalifikačných kritériách pri výbere arizátora, dôležitú úlohu mali – podľa predstaviteľov HSLS – zohrávať politické kritériá. Dôkazom toho je obežník, ktorý v máji 1940 odoslal Župný sekretariát HSLS v Prešove všetkým miestnym organizáciám okresu Prešov a Sabinov. O niektorých princípoch rozhodovacieho procesu sa v ňom písalo nasledovne: „*[...] župnému úradu je daná priamo možnosť, že môže židovi určiť presne s ktorou osobou arizovať musí. A to v tom prípade, keď už zamietol dve osoby, s ktorými žid chcel arizovať ako nevhodné, tak tretiu osobu mu určí sám úrad. Je samozrejmé, že strana [HSLS – pozn. J. H.] vyhradzuje si v tejto veci rozhodujúce slovo zvlášť čo sa týka spomínaného výberu osôb. Generálny sekretariát použije všetkého svojho vlivu, aby úrady postupovali v tomto smere súhlasne so stanovi-*

²⁴ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §4, s. 167.

²⁵ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §4, s. 167.

²⁶ Zákon č. 113/1940 Sl. z., ref. 19, §4, s. 167.

²⁷ V obežníku z 22. mája 1940 Prezídium ministerstva hospodárstva oznámilo, že v súvislosti s pôsobnosťou ministerstva hospodárstva pri arizácii podnikov zriadilo v rámci prezídia oddelenie Prez-A, ktoré malo: a) sledovať vykonávanie zákona č. 113/1940 Sl. z.; b) usmerňovať zásadné a spoločné veci a vydávať inštrukcie a úpravy, najmä však záväzný výklad zákona; c) podávať správy tlači a sledovať tlač v súvislosti s arizáciou; d) sledovať námety iných úradov a záujemcov; sprostredkovať styk s inými úradmi vo veciach spoločných a viesť evidenciu súvisiacu s arizáciou. Na čelo oddelenia Prez-A bol menovaný Dr. Gejza Riedler. Štátny archív v Prešove – pobočka Prešov, f. Okresný úrad v Prešove 1923–1944 (1950), k. 19, 1205/1940. Ministerstvo hospodárstva, pôsobnosť dľa zákona o židovských podnikoch. Prez-P-4324/1/40.

²⁸ Išlo o podniky s viac ako 20 zamestnancami.

²⁹ Štátny archív v Prešove, f. Šariško-zemplínska župa, Administratívne oddelenie 1940 – 1945, katalógové číslo 742, 26505/1940, 11.556/40-Dr.F/Z.

skom strany. Pravdepodobne vec rozrieši sa tak, že jednotlivé prípady, či sa už jedná o 100% alebo 51% arizáciu, budú predkladané k vyjadreniu vo vážnejších prípadoch generálnemu sekretariátu a v iných prípadoch sekretariátu obvodnému. O tom bližšie pokyny príslušní činitelia obdržia [...]. Žiadame všetkých našich funkcionárov, aby si všímali toho, kto sa o arizáciu uchádza a aby informovali zavčas župný sekretariát o ľuďoch, ktorí si toto z dôvodov politických, národných alebo mravných nezasluhujú.“³⁰

Bola to teda HSĽS kto mal rozhodovať o tom, z ktorých „kvalifikovaných kresťanských uchádzačov“ sa stanú arizátori židovských podnikov. V arizačných spisoch nájdeme pri žiadostiach o arizáciu podľa prvého arizačného zákona aj vyjadrenia Župných sekretariátov HSĽS k jednotlivým uchádzačom o ich „spolahlivosti“ po stránke „mravnej, národnej a politickej“.³¹

O podiel na židovskom podnikovom majetku sa hlásili aj predstavitelia nemeckej menšiny na Slovensku. Keďže si ľudáci nedovolili v arizácii ignorovať záujmy Deutsche Partei (DP), ako oficiálnej reprezentantky nemeckej menšiny, pristúpili na dohodu, že aj DP bude umožnené vyjadrovať sa k výberu arizátorov. V prípade, že by o ten istý podnik prejavil záujem uchádzač slovenskej i nemeckej národnosti, malo medzi stranami dôjsť k vzájomnému rokovaniu. O tejto principiálnej dohode sme informovaní z listu Štátneho sekretára pre záležitosti nemeckej národnej skupiny a šéfa Deutsche Partei Franza Karmasina predsedovi vlády V. Tukovi z 29. augusta 1940.³² K zriadeniu týchto komisií nedošlo, keďže situácia sa krátko po Karmasinovom liste zmenila.

Realizácia prvého arizačného zákona trvala len niekoľko mesiacov. Túto právnu normu, ako aj arizáciu podľa jej ustanovení, pochovali salzburské rokovania predstaviteľov Slovenskej republiky s Adolfom Hitlerom na konci júla 1940, ktoré nielenže výrazne ovplyvnili ďalší vývoj vo vnútornej politike Slovenska, ale umožnili radikálom, na čele s V. Tukom a A. Machom, prevzatie kontroly nad protižidovskou politikou. Už krátko po Salzburgu sa zmena pomerov prejavila v ochote úradníkov ministerstva hospodárstva rokovať s Tukovým chránencom A. Morávkom, s ktorým sa ministerskí úradníci radili dokonca aj o novelizácii prvého arizačného zákona. Jedným z výsledkov salzburských rokovaní bol aj súhlas slovenských

³⁰ Štátny archív v Prešove – pobočka Prešov, f. Okresný úrad v Prešove 1923–1944 (1950), k. 87, 11639/1940. Arizácia židovských podnikov, s. 2–3.

³¹ SNA, f. Povereníctvo priemyslu a obchodu – VII odbor (ďalej PPO–VII), k. 26A, VII–558/1945. 218/prez.1940/.P.

³² F. Karmasin v liste napísal, že ústredný tajomník HSĽS Dominik Phillip a zástupca DP Dr. Hugo Magerl sa dohodli na spoločnom postupe pri arizácii podnikov a navrhujú zriadenie župných arizačných komisií (s výnimkou Bratislavskej župy) a ústrednej arizačnej komisie, v ktorých by zasadali dvaja až traja zástupcovia Deutsche Partei a v rovnakom počte by v nich boli zastúpení predstavitelia HSĽS. Župné arizačné komisie by podľa návrhu rozhodovali o tom, ktoré podniky bude arizovať uchádzač nemeckej národnosti a ktoré Slovák a ústredná arizačná komisia by rozhodovala o obdobnej otázke v prípade podnikov väčšieho významu a o všetkých podnikoch na území Bratislavskej župy. SNA, f. Národný súd, Tnľud 17/47, Franz Karmasin. Bez čísla. List predsedovi vlády z 29. augusta 1940.

miest s vyslaním ďalších nemeckých poradcov na Slovensko. Už 2. septembra 1940 sa slovenskej vláde predstavil nemecký poradca pre židovskú otázku Dieter Wisliceny.³³ Hneď nasledujúci deň, 3. septembra 1940, bol prijatý ústavný zákon č. 210/1940 Sl. z., ktorým bola vláda splnomocnená, aby nariadeniami „urobila opatrenia, ktoré sú potrebné: aby sa vylúčili Židia zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života a aby majetok Židov prešiel do vlastníctva kresťanov.“³⁴ Tento ústavný zákon bol výsledkom tlaku radikálov a slúžil ako nástroj V. Tuku a jeho politickej suity v získavaní a upevňovaní kontroly nad protižidovskou politikou.

Zmocňovací ústavný zákon bol prijatý v predvečer tretej študijnej cesty A. Morávka, ktorá smerovala do Viedne a Prahy. Cesta sa uskutočnila v dňoch 4.–8. septembra 1940, v sprievode nemeckého poradcu pre riešenie židovskej otázky D. Wislicenyho.³⁵ Po návrate Morávek podal Tukovi návrh na sústredenie všetkých arizačných prác v Úrade Predsedníctva vlády SR, konkrétne práve v Hospodárskej úradovni predsedníctva vlády. To znamenalo zásadný obrat v dovtedajšom ponímaní arizačného procesu.³⁶ Niekoľkými ďalšími návrhmi Morávek prekročil mantinely arizácie podnikov a začal siahať aj po kompetenciách nad rámec arizácie podnikov.

Už 11. septembra 1940 pozastavilo ministerstvo hospodárstva arizáciu podnikového majetku dôverným výnosom, ktorý bol rozposlaný na jednotlivé župné úrady a 13. septembra 1940 predložil V. Tuka do Legislatívneho zboru návrh stručnej právnej normy, ktorou mala byť pôsobnosť v arizácii podnikového majetku prenesená z ministerstva hospodárstva a župných úradov na predsedníctvo vlády.³⁷ V ten istý deň sa s Tukom stretáva A. Morávek, rekapituluje svoje doterajšie pôsobenie pri Úrade Predsedníctva vlády SR ako prednosta HÚPV³⁸ a žiada

³³ HRADSKÁ, Katarína. *Prípady Wisliceny – Nacistickí poradcovia a židovská otázka*. Bratislava : AEPRESS, 1999, s. 30.

³⁴ Ústavný zákon č. 210/1940 Sl. z., ktorým sa vláda splnomocňuje, aby činila opatrenia vo veciach arizácie. *Slovenský zákonník*, roč. 1940, s. 343.

³⁵ ŠA BA, f. Ľudový súd v Bratislave. ĽS 4/48, Augustín Morávek. Zpráva o študijnej ceste vo Viedni a Prahe v dňoch 4. – 8. septembra 1940.

³⁶ Ide predovšetkým o návrh na rozpustenie všetkých židovských organizácií mimo náboženských obcí a vytvorenie jednotnej povinnej organizácie všetkých Židov pod názvom Ústredný spolok Židov, ktorý možno považovať za prvý náčrt Ústredne Židov. ŠA BA, f. Ľudový súd v Bratislave. ĽS 4/48, Augustín Morávek. Zpráva o študijnej ceste vo Viedni a Prahe v dňoch 4. – 8. septembra 1940. Pozri tiež HLAVINKA, Ján. Vznik Ústredného hospodárskeho úradu a určenie jeho kompetencií do leta 1942. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 36-92.

³⁷ SNA, f. Ústredný hospodársky úrad (ďalej ÚHÚ), k. 1, Prez. 107/1940.

³⁸ Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády, podľa A. Morávka, vykonávala svoju prácu tak dobre, že k 13. septembru mala presnú evidenciu židovských podnikov, vypracované návrhy na likvidáciu vyše desaťtisíc podnikov, na ktorých niekoľko mesiacov pracovalo viac ako sto živnostenských spoločností a grémii, ako aj presný prehľad o tom, ktoré podniky si podali žiadosť o zmenu na verejnú obchodnú spoločnosť (čo, podľa Morávka indikovalo, že v ich prípade ide o dobrovoľnú arizáciu). HÚPV viedla aj evidenciu nútených arizácií. Morávek na tomto stretnutí konštatoval: „[...] to, čo sa v arizačných veciach robilo dobrého – toho iniciátorom skoro výlučne bola Hospodárska úradovňa predsedníctva vlády. Z mnohých našich dobrých návrhov ostalo ovšem len torzo – ale to nebolo mojou vinou.“ SNA, f. ÚHÚ, k. 1, Prez. 35/1940.

sústrediť všetky arizačné práce u predsedu vlády, vybaviť Hospodársku úradovňu predsedníctva vlády personálom, a začať s rozhodovaním, ktorý podnik likvidovať ako „nadpočetný“ a ktorý arizovať.³⁹

V. Tuka zašiel omnoho ďalej. Už o dva dni po stretnutí s A. Morávkom, dňa 16. septembra 1940, dostali myšlienky a návrhy prednostu HÚPV úplne nový charakter, keď vláda schválila nariadenie č. 222/1940 Sl. z., ktorým zriadila Ústredný hospodársky úrad. Tento úrad mal „*podľa osobitných predpisov vykonať všetko čo je potrebné na vylúčenie Židov zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života a pre prevedenie majetku Židov do vlastníctva kresťanov*“.⁴⁰ Do čela Ústredného hospodárskeho úradu (ÚHÚ) bol vymenovaný A. Morávek, ktorý opäť zaujal Tukom určené miesto na šachovnici.

Dá sa predpokladať, že rýchlym vývojom udalostí a zriadením ÚHÚ zaskočil V. Tuka viacerých aktérov na slovenskej politickej scéne. Generálny sekretariát HSLS už 21. septembra 1940 oslovil A. Morávka ako novopečeného predsedu ÚHÚ so žiadosťou, aby do rozhodovania o arizácii pribral zástupcov HSLS a DP, ktorí by zasadli v spoločnej komisii. František Galan pripomenul už citovaný list F. Karmasina z 29. augusta 1940 o dohode medzi zástupcami HSLS a DP na zriadení spoločných arizačných komisií.⁴¹ O svoju pozíciu pri rozhodnutiach v arizačnom procese sa krátko po vzniku ÚHÚ prihlásila aj Hlinkova garda prostredníctvom Hlavného veliteľstva Hlinkovej gardy (HVHG). Koncom septembra 1940 Morávka oslovil zástupcu hlavného veliteľa HG Otomar Kubala s otázkou, akým spôsobom mieni zapojiť do arizačného procesu HVHG, „*keďže celá kompetencia v arizácii prešla na ÚHÚ a HG považuje za dôležité vyjadriť sa k výberu arizátorov*.“ Podľa Kubalu išlo o „*životný záujem*“ HG.⁴²

Možno konštatovať, že v septembri 1940 sa „radikálom“ podarilo prevziať kontrolu nad arizáciou podnikov a vyradiť z tohto procesu župné úrady i ministerstvo hospodárstva. Na scéne ostal len jediný úrad, ktorý mal rozhodovať o tom, kto bude arizovať konkrétne podniky – Ústredný hospodársky úrad. Prvoradým cieľom A. Morávka bolo organizačne etablovať nový úrad a následne vytvoriť novú normu, podľa ktorej by ÚHÚ vykonával arizáciu podnikov radikálnejšie, resp. ako sa sám vyjadril „*revolučnou cestou*“. Touto normou sa stalo nariadenie č. 303/1940 Sl. z. o židovských podnikoch, ktoré zrušilo „dobrovoľnú arizáciu“, odstránilo podmienku kvalifikácie uchádzačov, skrátilo likvidačnú lehotu pri likvidácii podnikov a všetky právomoci rozhodovať o arizácii, likvidácii, či určení likvidačnej hodnoty presunulo pod kompetenciu ÚHÚ,⁴³ *de facto* do rúk jeho predsedu A. Morávka.

³⁹ SNA, f. ÚHÚ, k. 1, Prez. 35/1940.

⁴⁰ Nariadenie č. 222/1940 Sl. z. o Ústrednom hospodárskom úrade. *Slovenský zákonník*. roč. 1940, § 2, s. 359.

⁴¹ SNA, f. Národný súd, Tnľud 17/47, Franz Karmasin. Bez čísla. List predsedovi vlády z 29. augusta 1940.

⁴² SNA, f. ÚHÚ, k. 1, Prez. 7/1940.

⁴³ Nariadenie č. 222/1940 Sl. z. o Ústrednom hospodárskom úrade. *Slovenský zákonník*. roč. 1940, § 2, s. 359.

Na základe analýzy arizačných spisov je možné konštatovať, že v ÚHÚ sa po niekoľkých mesiacoch príprav ustálil určitý administratívno-rozhodovací postup pri arizácii podnikov, ktorý možno z hľadiska časovej postupnosti rozdeliť na tri fázy:

- fáza prípravy
- fáza rozhodnutia
- fáza určenia a získania hodnôt

Vo fáze prípravy arizácie podniku ÚHÚ zhromažďoval žiadosti uchádzačov o arizáciu konkrétnych podnikov a zároveň zisťoval údaje o ich sociálnom a ekonomickom postavení (hoci uchádzačom mohli byť aj právnické osoby, postup bol vždy rovnaký). Potom ÚHÚ pristúpil k zisťovaniu názoru mocenských štruktúr na jednotlivých uchádzačov. V rámci tohto si vyžiadaval stanoviská k jednotlivým uchádzačom od HSLS, HG a DP (cez Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny). Ďalšie informácie na žiadosť ÚHÚ poskytovali bezpečnostné orgány (Policajné riaditeľstvo, Štátny policajný úrad, alebo žandárska stanica).

V druhej fáze, fáze rozhodnutia, ktorá nasledovala po získaní vyjadrení jednotlivých mocenských štruktúr a bezpečnostných orgánov, ÚHÚ spravidla uvalil dočasnú správu na podnik, kde za dočasného správcu bol menovaný uchádzač, ktorý sa mal neskôr stať arizátorom. Menovanie dočasných správcov plnilo v rozhodovacom procese jedinou funkciu: účelom bolo poskytnúť uchádzačovi o arizáciu priestor na zoznámenie sa s podnikom o ktorý mal záujem a príležitosť nadobudnúť určitú prax pri jeho vedení, čo A. Morávek otvorene priznával.⁴⁴ V prípade, že ÚHÚ zmenil pri výbere arizátora názor, dočasný správca mohol byť odvolaný a nahradený iným kandidátom, prípadne priamo arizátorom.⁴⁵ Vyvrcholením druhej fázy arizácie podniku bolo vydanie arizačného rozhodnutia, ktorým ÚHÚ nariadil prevod celého podniku,⁴⁶ alebo časti jeho majetkovej podstaty⁴⁷ konkrétnemu uchádzačovi. Podľa toho sa arizačné prípady rozdeľovali na prípady úplnej arizácie a prípady čiastočnej arizácie.

⁴⁴ V jednom z vyjadrení k sťažnosti ohľadom zmeny vo funkcii dočasného správcu A. Morávek uviedol, že istého uchádzača o podnik menoval do funkcie dočasného správcu, len aby sa „zapracoval“. SNA, f. PPO-VII, k. 100, VII-1224 Dávid Grauberd, výroba dreveného uhlia, Humenné. Vyjadrenie predsedu ÚHÚ.

⁴⁵ Takýto postup bol zvolený napríklad v prípade arizácie obchodu s drevom Arpáda Langerá v Brezovici nad Torysou v okrese Sabinov. SNA, PPO-VII, k. 76, VII-1033, Arpád Langer, obchod s drevom, Brezovica nad Torysou.

⁴⁶ V tomto prípade Ústredný hospodársky úrad nariadil „prevod podniku Žida alebo židovského združenia na nežida alebo nežidovské združenie, ktorého sa Žid nezúčastní za likvidačnú hodnotu podniku.“ Nariadenie o židovských podnikoch č. 303/ 1940 Sl. z. Slovenský zákonník, roč. 1940, § 5, písm. b., s. 473. Toto ustanovenie neskôr zahrnuli do tzv. Židovského kódexu ako §170.

⁴⁷ V prípade čiastočnej arizácie ÚHÚ mohol nariadiť: „prevod podniku Žida na nežidovské združenie, ktorého sa Žid – prevoditeľ zúčastní, za obecnú hodnotu podniku [...] alebo „prevod účasti Žida alebo židovského združenia na obchodných spoločnostiach (akcií, kmeňových vkladov, kuksov, závodných alebo iných podielov) na Nežida [...]“, alebo „prevod účasti Žida alebo židovského združenia na verejných obchodných alebo komanditných spoločnostiach na Nežida, ktorý vstúpi do spoločnosti ako nový alebo ďalší spoločník [...]“. Nariadenie o židovských podnikoch č. 303/ 1940 Sl. z. Slovenský zákonník, roč. 1940, § 5, písm. c, d, e, s. 473. Aj tieto ustanovenia neskôr prevzal tzv. Židovský kódex.

Konečné slovo pri vydaní arizačného rozhodnutia o prevode podniku alebo časti jeho majetkovej podstaty mal po celú dobu činnosti ÚHÚ výhradne jeho predseda. Arizačné rozhodnutie často sprevádzali ďalšie rozhodnutia o nútenom prenájme podnikových nehnuteľností,⁴⁸ prípadne o oslobodení (udelení dišpenzu) od povinnosti kvalifikácie uchádzača. Len pre úplnosť dodajme, že arizačné rozhodnutia neboli vo všetkých prípadoch konečné a v niektorých prípadoch musel predseda ÚHÚ pristúpiť k revízii pôvodného arizačného rozhodnutia. Výskum ukazuje, že príčin bolo viac. Niekedy sa pôvodný arizátor vzdal arizácie v prospech iného uchádzača⁴⁹, inokedy bola zase revízia nutná z dôvodu nepresnosti v znení pôvodného rozhodnutia.⁵⁰ Zachovali sa aj dôkazy o prípadoch, pri ktorých došlo k zrušeniu arizačného rozhodnutia pre jeho „právnú zmätočnosť“, čo len dokumentuje úroveň rozhodovania na ÚHÚ.⁵¹ Až v záverečnom období činnosti ÚHÚ došlo k rušeniu arizačných rozhodnutí pre neplnenie finančných povinností zo strany arizátorov.⁵²

Poslednou fázou procesu arizácie podniku bolo *určenie a získanie hodnoty podniku*. K určovaniu hodnoty podnikov (likvidačnej hodnoty podniku v prípade úplnej arizácie alebo obecnej hodnoty podniku, prípadne účasti žida, v prípade tzv. čiastočnej arizácie) prichádzalo až po vydaní rozhodnutia o arizácii, čo je jednoznačne dôkazom snahy A. Morávka a jeho spolupracovníkov o čo najrýchlejší priebeh arizácie. Inak povedané, ÚHÚ najprv previedol podnikový majetok do vlastníctva arizátorov a až následne riešil otázku určenia hodnoty tohto majetku. Arizátori boli povinní získaný majetok zaplatiť v lehote 120 dní, no ÚHÚ mal mož-

⁴⁸ SNA, f. PPO-VII, k. 108, VII-1299, Friedmann Šimon, obchod so sklom. Prešov, Rozhodnutie “Miest” č. 6935/III/A-7/1942.

⁴⁹ Príkladom môže byť rozhodnutie o zrušení prevodu podniku Hugo Schwarz, obchod miešaným tovarom, vo Vranove nad Topľou na Jozefa a Eduarda Džatkových, ktorí sa vzdali tohto prevodu. SNA, f. PPO-VII, k. 48, V/7-B-751, Hugo Schwarz, Vranov nad Topľou. Rozhodnutie z 20. októbra 1941.

⁵⁰ Takto postupoval ÚHÚ napríklad v prípade arizácie klobučníckeho salónu Rosenthalová Janka v Prešove, pri ktorom bolo zle uvedené meno majiteľky obchodu na pôvodnom a právne záväznom arizačnom rozhodnutí. SNA, f. ÚHÚ, k. 38, VII-667.

⁵¹ Takto postupoval ÚHÚ napríklad v prípade arizácie kameňolomu Armina Grossmana v obci Kučín, v okrese Vranov nad Topľou, ktorý nikdy nebol podnikom a ktorý bol ÚHÚ v období Morávkovho predsedníctva prevedený na Jána Jakuba. Morávkov nástupca Ľudovít Paškovič vydal vo veci nasledovné stanovisko: *„Rozhodnutím tunajšieho úradu č. 9. 106/III/6/1941 zo dňa 9. 7. 1941 bol nariadený prevod horeuvedeného podniku na Jána Jakuba, hoci po právu tento podnik nejestvoval ani v Niž. Hrabovci ani v Kučíne. Tento kameňolom bol len vedľajším zamestnaním pri poľnohospodárstve uvedeného žida. Rozhodnutím tunajšieho úradu bola nariadená likvidácia toho istého podniku. Aby som tento protiprávny stav odstránil, prehlásil som obidve spomenuté rozhodnutia za zmätočné. Ďalšie rozhodovanie o kameňolome Armina Grossmana v Kučíne patrí do kompetencie Štátneho pozemkového úradu. Podotýkam, že rozhodnutia, ktoré som zrušil rozhodnutím tun. úradu č. II-C-1712/3/1943 zo dňa 3. V. 1943 boli vydané v r. 1941 – 1942 bez predbežného šetrenia.“* SNA, f. ÚHÚ, k. 353, II-C-1712. Obdobne bol zrušený prevod kameňolomu Mórica Steina v obci Kuzmice v okrese Trebišov. Dôvodom bola právna zmätočnosť pôvodného rozhodnutia o prevode, keďže kameňolom nebol majetkom M. Steina, ale bol len prenajatý. SNA, f. PPO-VII, k. 217, Móric Stein, Kuzmice.

⁵² Takto napríklad rozhodol predseda ÚHÚ Ľudovít Paškovič 25. februára 1944 v prípade arizácie podniku *„Müller Herman, obchod s farbami v Prešove“* Máriou Kassayovou. V Odôvodnení rozhodnutia uviedol: *„Prejímateľka Mária Kassayová z Prešova nesložila v smysle §176, ods. 1 nar. č. 198/1941 Sl. z. likvidačnú hodnotu do 120 dní od doručenia rozhodnutia o nariadení prevodu podniku zo 15. novembra 1941[...]. Likvidačnú hodnotu nesložila ani po vydaní rozhodnutia o likvidačnej hodnote a ani po viacerých výzvach a preto bolo treba rozhodnúť, ako je v enunciáte tohto rozhodnutia uvedené.“* SNA, f. PPO-VII, k. 129, II-F-3855/27/41, Zr. 1.

nosť povoliť splácanie hodnoty až po dobu piatich rokov. Určovanie hodnoty arizovaného podnikového majetku napredovalo veľmi pomaly, čoho najlepším dokladom je fakt, že ÚHÚ v lete 1942, po vydaní viac ako 2200 rozhodnutí o arizácii, dokázal určiť hodnotu tohto majetku len v 288 prípadoch.⁵³

Korupčné správanie v arizácii podnikového majetku

Aj keď v celom procese arizácie podnikov došlo po vzniku ÚHÚ k veľkým zmenám, niektoré princípy, ktoré sa začali uplatňovať už po prijatí prvého arizačného zákona (č. 113/1940 Sl. z.), dostali široké uplatnenie aj v rámci činnosti ÚHÚ. Pripomeňme si, že už počas prípravy arizácie podnikového majetku židov na Slovensku podľa prvého arizačného zákona zakomponovali predstavitelia HSLŠ do výberu arizátorov princíp rozhodovania na základe politických kritérií, resp. politického profilu uchádzačov o arizáciu a neskôr aj Deutsche Partei prejavila záujem o svoje „právo na vyjadrenie“ v prípade uchádzačov nemeckej národnosti. Vo chvíli keď radikáli, na čele s V. Tukom vytvorili Ústredný hospodársky úrad, sa prakticky všetky mocenské štruktúry ľudáckeho režimu (HSLŠ, DP a napokon aj HG) prihlásili o svoj podiel na rozhodovaní o arizácii židovských podnikov. Z materiálov, ktoré po sebe zanechal ÚHÚ jasne vyplýva, že výber arizátorov na základe politického profilu sa stal súčasťou formálnej stránky rozhodovacieho procesu v arizácii podnikov. Rozhodovací proces ÚHÚ v arizácii podnikového majetku sa tak už od počiatku niesol v znamení *politického klientelizmu*.

V tradičnom vzťahu patrón-klient tu úlohu patróna zohrávajú HSLŠ, Deutsche Partei a Hlinkova garda, ktoré sa vyjadrujú k jednotlivým uchádzačom o arizáciu konkrétnych podnikov. Klientmi sa de facto stali uchádzači o arizáciu jednotlivých podnikov, ktorí mali byť lojálnymi podporovateľmi režimu a jednotlivých štruktúr.⁵⁴ Jasným prejavom politického klientelizmu už vo fáze prípravy arizácie podniku je korešpondencia medzi ÚHÚ a jednotlivými mocenskými štruktúrami, ktorej cieľom bolo zistiť názor týchto mocenských štruktúr na jednotlivých uchádzačov. V prípade, že uchádzač o arizáciu deklaroval slovenskú národnosť, oslovil ÚHÚ Generálny sekretariát HSLŠ a okresné veliteľstvo HG. Ak uchádzač deklaroval nemeckú národnosť, bol namiesto GS HSLŠ a OV HG oslovený Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny pri predsedníctve vlády. Ďalšia žiadosť smerovala na príslušné Policajné riaditeľstvo, Štátny policajný úrad, alebo žandársku stanicu.

⁵³ ŠA BA, f. Eudový súd v Bratislave, ES 4/48 Augustín Morávek, Prejav Ludovíta Paškoviča na zasadnutí Štátnej rady.

⁵⁴ Na lojalitu arizátorov sa apelovalo aj v dennej tlači. Na stránkach denníka Gardista sa napríklad objavila informácia, „každý arizátor má dnes možnosť odvdáčiť sa štátu aspoň symbolicky tým, že požičia štátu na 4,5 % úrok upísaním novej investičnej pôžičky“ Výchova hospodárskeho dorastu. In *Gardista*, 1940, roč. 2, č. 88, s. 7. Pri inej príležitosti zase v Gardistovi prevzali kritický článok, v ktorom jeho autor konštatoval: „Arizácia židovských podnikov bola jednou z takých veľkolepých výhod, že si ju každý doslova ani nezaslúžil. A nezaslúžili si ju predovšetkým tí, ktorí nemajú slovensky znejúce mená [...] Páni arizátori, keď ste sa zúčastnili na národných výhodách, zúčastnite sa aj na národných povinnostiach. Keď máte neslovenské mená, hádajte čo si o vás myslia opravdiví Slováci“. Gardista k tomu uviedol: „Správne slová. Naozaj je často skutočnosť taká, že proti predošlému stavu je skoro ako za osemnásť a bez dvoch za dvadsať [...]“. Jeden ako druhý. In *Gardista*, 1940, roč. 2, č. 213, s. 3.

Korešpondencia ÚHÚ s Generálnym sekretariátom HSLŠ, prípadne Štátnym sekretariátom pre záležitosti nemeckej národnej skupiny, ako aj a okresnými veliteľstvami HG a policajnými zložkami sa stala natoľko rutinnou súčasťou rozhodovacieho procesu v arizácii podnikov, že ÚHÚ vytvoril špeciálne tlačivá žiadostí pre tieto orgány o podanie správy a mienky o jednotlivých uchádzačoch. Kým GS HSLŠ a Štátny sekretariát sa mali vyjadriť o politickej spoľahlivosti osoby, policajné úrady mali podať správu o „*politickej spoľahlivosti a mravnej zachovalosti uchádzačov*“ a okresné veliteľstvá HG „*o politickej a hospodárskej spoľahlivosti*“. Tieto tlačivá mali predtlačené kolónky, do ktorých sa vyplňali len identifikačné údaje jednotlivých uchádzačov.⁵⁵ Išlo o veľmi rozsiahlu agendu.

Na GS HSLŠ sa poskytovaním stanoviska k jednotlivým uchádzačom zaoberal ústredný tajomník HSLŠ Dr. Štefan Mikula, pre ktorého bolo vybavovanie arizačnej agendy hlavnou náplňou práce. Popri ňom boli poverení za GS HSLŠ stykom s ÚHÚ aj Dr. Jozef Kosorín a Gejza Doršic.⁵⁶ Vzhľadom k veľkému počtu prípadov arizácie, v ktorých sa GS HSLŠ vyjadroval k jednotlivým uchádzačom (keďže počet záujemcov o arizáciu slovenskej národnosti bol, samozrejme, nepomerne väčší ako počet záujemcov nemeckej národnosti), vo vyjadreniach GS HSLŠ ohľadom „*politickej zachovalosti uchádzača*“ sa prejavilo určité rutinerstvo, ktoré je viditeľné tiež vo forme úpravy, na predtlačených formulároch. Za typické vyjadrenie GS HSLŠ môžeme označiť vyjadrenie: „*Generálny sekretariát HSLŠ nemá námietky proti priaznivému vybaveniu žiadosti.*“⁵⁷ V prípade, že mal GS HSLŠ eminentný záujem na tom, aby arizoval konkrétny uchádzač, vydal vyjadrenie: „*žiadosť menovaného tunajší sekretariát odporúča urýchlene a priaznivo vybaviť a dáva mu prednosť pred ostatnými uchádzačmi.*“⁵⁸ Vo veľkom počte sú v arizačných spisoch zastúpené aj bežné úradné listy, v ktorých sa GS HSLŠ vyjadruje k jednotlivým uchádzačom obširnejšie. Tu ide najmä o negatívne a zamietavé stanoviská.⁵⁹ Aj vo vyjadreniach okresných veliteľstiev HG je niekedy viditeľný rutinný postup. V mnohých prípadoch sa objavuje aj formulácia o zásluhách uchádzača, prípadne o tom, že bol v minulosti členom Rodobrany. Aj pre Hlinkovu gardu bola táto agenda veľkým administratívnym sústom. Pri jej vybavovaní a korešpondencii s ÚHÚ dochádzalo k administratívnym zmätkom.⁶⁰

⁵⁵ Tlačivá žiadostí o podanie správy o uchádzačoch boli označené značkami „Vyš 1“, „Vyš 2“, „Vyš 3“. Tlačivo „Vyš 1“ bolo určené pre Generálny sekretariát HSLŠ, alebo Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny (úradníci ÚHÚ podľa potreby znečitateľnili jedného z adresátov), tlačivo „Vyš 2“ bolo určené pre Policajné riaditeľstvo, Štátny policajný úrad, alebo Žandársku stanicu, a tlačivo „Vyš 3“ bolo určené pre Okresné veliteľstvo HG príslušné k miestu bydliska uchádzača o arizáciu. SNA, f. PPO-VII, k. 26A, Žiadosti Vyš 1, Vyš 2, Vyš 3.

⁵⁶ SNA, f. ÚHÚ, k. 32, Prez. 1519/41.

⁵⁷ SNA, f. PPO-VII, k. 128, VII-1477, Friedmann Markus, obchod s módnym tovarom a obuvou, Vranov nad Topľou.7673/1941/Prez.PJ/V!.

⁵⁸ SNA, f. PPO-VII, k. 116, VII-1387, Keller Ferdinand, elektro a rádio Prešov, 13/263/Dc/Č/1941; SNA, f. PPO-VII, k. 116, VII-1385, Stern Jozef, obchod so železom Sečovce, 15.087/Dr.Mi./Č/1941.; SNA, f. PPO-VII, k. 107, III/3-A-1292/1947, Richtmann Vojtech, Košariská, mlynárstvo, 15.667/Dr.Mi./Č/1941; SNA, f. PPO-VII, k. 108, VII-1297, Grünfeld Herman, obchod so strižným tovarom Zborov, 20.976/Dr.Mi./Č/1941.

⁵⁹ SNA, f. PPO-VII, k. 189, VII-2961/1945, Dancinger Henrich, kníhtlačiareň, Prešov. 6088/Dr.Mi/R/1943.

⁶⁰ Hlavné veliteľstvo HG sa napríklad ohradilo voči tomu, že ÚHÚ zasielal jednotlivým okresným veliteľstvám HG dotazníky ohľadom politickej spoľahlivosti uchádzačov s určením lehoty, ktorá bola prekročená už v momente odoslania. SNA, f. ÚHÚ, k. 30. Prez 537/41. Termíny dotazníkov spoľahlivosti-dodržiavanie.

U stanovísk Štátneho sekretariátu pre záležitosti nemeckej národnej skupiny sú vyjadrenia vecnejšie a nebadáť v nich rutinný postup. Popri menšom počte uchádzačov môže byť tento fakt daný aj spôsobom, akým Deutsche Partei organizovala svoju činnosť pri presadzovaní svojich záujmov v arizačnom procese. Dokumentácia jednotlivých uchádzačov o arizáciu bola zhromažďovaná Hlavným hospodárskym úradom DP na jeho arizačnom oddelení a následne zasielaná na Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny. Štátny sekretariát pre záležitosti nemeckej národnej skupiny sa snažil samostatne organizovať proces výberu kandidátov.⁶¹

Politický klientelizmus sa prejavil aj vo fáze rozhodnutia a to v intervenciách mocenských štruktúr (HSLŠ, HG, DP). Systematický, inštitucionálny charakter v rozhodovacom procese ÚHÚ, mali intervencie mocenských štruktúr ľudáckeho režimu v rámci činnosti spoločnej slovensko-nemeckej komisie. Táto komisia na ÚHÚ prerokovávala tie prípady, v ktorých sa o jeden podnik zaujímali slovenskí i nemeckí uchádzači a došlo tak ku konfliktu záujmov mocenských štruktúr. Členmi komisie boli dvaja predstavitelia GS HSLŠ a dvaja predstavitelia DP. Za GS HSLŠ sa rokovaní komisie zúčastňoval Dr. Andrej Germuška a Dr. Jozef Kosorín a za DP vedúci jej Hlavného hospodárskeho úradu Dr. Eugen Reisinger a vedúci arizačného oddelenia v rámci Hlavného hospodárskeho úradu Karl Bloudek (Blondel). Dr. Germušku neskôr nahradil Ján Mikula. Rokovaní komisie, sa, prirodzene, zúčastňovali aj pracovníci ÚHÚ.

K dohode o zriadení komisie došlo niekedy v októbri 1940⁶², k faktickému zriadeniu však pristúpil ÚHÚ neskôr, vo februári 1941.⁶³ Hoci sa nepodarilo zatiaľ nájsť podrobné záznamy z rokovania tejto komisie a je stále otázne, či boli vôbec vytvorené, našlo sa niekoľko dôkazov o činnosti komisie priamo v jednotlivých arizačných spisoch a niekoľko zoznamov podnikov prerokovaných v komisii.⁶⁴ Agendu tejto komisie pripravoval III. odbor ÚHÚ (tzv. podnikový). Unikátne svedectvo o činnosti komisie podal po druhej svetovej vojne jej člen, Dr. Jozef Kosorín, ktorý vypovedal: „[...] jedinú funkciu, čo som prijal od strany bolo členstvo v smiešanej komisii ÚHÚ, kde sa rozhodovalo za účasti dvoch slovenských a dvoch nemeckých zástupcov o takých prípadoch, kde o arizáciu jedného podniku žiadal Nemeck i Slovák. V týchto veciach bol to vlastne boj proti nemeckým záujmom, ktorý často nedošiel

⁶¹ SCHVARC, Michal. Arizácia židovských podnikov ako predmet sporu medzi Deutsche Partei a slovenskými štátnymi a straníckymi orgánmi na príklade vybraných dokumentov. In NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján (eds.). *Arizácie v regiónoch Slovenska*. Bratislava : FiF UK; Dokumentačné stredisko holokaustu, 2010, s. 177.

⁶² SNA, f. ÚHÚ, k. 1, Prez. 4/1940.

⁶³ Zásluhu na faktickom zriadení komisie si pripisoval nemecký poradca Dieter Wisliceny. Ten ešte v januári 1941 písal o tejto komisii Morávkovi v hypotetickej rovine. Podľa zachovaného nemeckého záznamu, ktorý publikoval v roku 2010 historik Michal Schvarc, sa prvé rokovanie konalo 5. februára 1941. SNA, f. ÚHÚ, k. 31, Prez. 1142/41; SCHVARC, ref. 61, s.186.

⁶⁴ Zachovali sa zoznamy podnikov určených na arizáciu s údajmi o uchádzačoch slovenskej a nemeckej národnosti, ktoré boli prerokované na zasadnutí komisie. SNA, f. ÚHÚ, k. 36, Prez. 4308/1941.

vyriešenia v tejto komisii, nakoľko ani jedna strana nechcela popustiť zo záujmov, ktoré mala chrániť, takéto prípady boli väčšinou vyriešené na vyšších politických miestach [...].“⁶⁵ Činnosť komisie sa v arizačných spisoch podarilo zatiaľ vydokladovať až do roku 1943.⁶⁶

Zasahovanie GS HSLS a Štátneho sekretariátu pre záležitosti nemeckej národnej skupiny nekončilo pri vyjadreniach sa k jednotlivým uchádzačom na základe žiadosti zo strany ÚHÚ a pri zasadnutiach zmiešanej slovensko-nemeckej komisie. V arizačných spisoch nájdeme aj úradné záznamy, z ktorých vyplýva, že referenti ÚHÚ pravidelne komunikovali s Š. Mikulom, prípadne G. Doršicom z GS HSLS, alebo s K. Bloudekom (Blondelom) zo štátneho sekretariátu o tom, kto má byť menovaný do funkcie dočasného správcu, prípadne stanovený za arizátora podniku. Tieto záznamy sú formulované ako pokyny vyššie spomenutých pracovníkov týchto mocenských štruktúr. V žargóne ÚHÚ sa im hovorilo „*intervenčné poznámky*“. ⁶⁷ Typickým príkladom intervenčnej poznámky je záznam úradníka ÚHÚ v spise týkajúcom sa arizácie podniku „*Markus Friedmann a spol., obchod strážnym tovarom*“ vo Vranove nad Topľou, tohto znenia: „*p. taj. Doršic (HSLS). Pavel Besterczy, B2. 28.VII.41.*“⁶⁸ Znamená, že G. Doršic z GS HSLS žiadal o to, aby bolo v tomto prípade vydané arizačné rozhodnutie typu B2⁶⁹ v prospech Pavla Besterczyho. Inú intervenčnú poznámku, tentoraz od K. Bloudeka (Blondela) zo štátneho sekretariátu, nachádzame v arizačnom spise podniku „*Herškovič Béni, obchod so strážnym tovarom v Humennom*“. Je tohto znenia: „*Pán Bloudek. Rezervovať pre Margitu Radovitzovú. 25. VII. 1941.*“⁷⁰

Aj Hlinkova garda sa snažila zasahovať svojimi intervenciami do rozhodovania ÚHÚ. HG požiadala A. Morávka, aby vymenoval do Sociálneho zboru HVHG spoľahlivého gardistu a odborníka z ÚHÚ, ktorý by bol „*dokonalým poradcom*“ v arizačných veciach. Do Sociálneho zboru následne vymenovali Ladislava Gát'u, tajomníka ÚHÚ. Keď sa L. Gát'a sťažoval, že mu úradníci ÚHÚ nechcú podávať informácie, vymenoval ho hlavný veliteľ A. Mach za „*spojku*“, ktorá má „*hájiť záujmy HG vo veciach arizačných*“. ⁷¹ Zo spisov ale vyplýva, že menovanie „*spojky*“ medzi HG a ÚHÚ neupevnilo postavenie gardy v rozhodovacom procese ÚHÚ. V spisoch sa nachádzajú len intervencie HVHG.⁷²

⁶⁵ Archív Ústavu pamäti národa, f. BA-S, S 280/131, Jozef Kosorín. Zápisnica z 25. júla 1945 napísaná na Oblastnom veliteľstve NB v Bratislave.

⁶⁶ SNA, f. PPO-VII, k. 116, VII-1386, Jozef Amsel, obchod so železom, Vranov nad Topľou, List Arizačného oddelenia Hlavného hospodárskeho úradu Deutsche Partei adresovaný Dr. Ľudovítovi Paškovičovi z 12. apríla 1943.

⁶⁷ SNA, f. ÚHÚ, k. 33, Prez. 2268/41.

⁶⁸ SNA, f. PPO-VII, k. 128, VII-1477, Friedman Markus, Obchod s módnym tovarom a obuvou, Vranov nad Topľou. Bez čísla. Intervenčná poznámka.

⁶⁹ Rozhodnutie o prevode židovského podniku podľa §5 písm. b nar. č. 303/1940 Sl. z. Týmto typom rozhodnutia nariaďoval ÚHÚ prevod celého podniku za likvidačnú hodnotu podniku.

⁷⁰ SNA, f. PPO-VII, k. 197, VII-2/3314/46, Herškovič Beny, Humenné, obchod stráž. tovarom. Bez čísla. Intervenčná poznámka. Intervenčné poznámky nachádzame aj v spisoch, týkajúcich sa podnikov, o ktoré prejavil záujem len jeden uchádzač. SNA. f. PPO-VII, k. 107, 1296/1945, Bauman Áron Jozef, ochod so strážnym tovarom, Bardejov. Intervenčná poznámka.

⁷¹ SNA, f. ÚHÚ, k. 1, Prez 7/1940, k. 30, Prez 204/41, k. 31, Prez. 1253.

⁷² SNA, f. PPO-VII, k. 192, VII-3106/1945, Vrábek Jozef a Špak Štefan-Prešov, Intervencia na ÚHÚ.

Konečné slovo pri rozhodovaní o tom, kto sa stane dočasným správcom, prípadne arizátorom konkrétneho podniku sa koncentrovalo v rukách jediného človeka, predsedu ÚHÚ. Aj podľa nemeckého „berátera“ D. Wislicenyho mal A. Morávek v hospodárskej oblasti z titulu svojej funkcie „výnimočné mocenské postavenie“. ⁷³ Záležalo na jeho rozhodnutí, či bude ten-ktorý podnik arizovaný, alebo likvidovaný, či bude na podnik uvalená dočasná správa, kto sa stane jeho arizátorom a či bude táto arizácia úplná, alebo čiastočná. Morávek sám v júli 1941 uviedol, že neexistovala smernica, podľa ktorej by sa napríklad riadil pri rozhodovaní, či arizátor získa celú majetkovú podstatu podniku, alebo len jej časť. ⁷⁴

Na otázku, do akej miery sa A. Morávek riadil pri svojom rozhodovaní odporúčaniami a intervenciami HSLS a Štátneho sekretariátu pre záležitosti nemeckej národnej skupiny (čiže Deutsche Partei), je dnes ťažké odpovedať. Už v lete 1941 bol Morávek obviňovaný z toho, že nekoná v súlade s odporúčaniami HSLS. V liste predsedovi vlády V. Tukovi z 29. júla 1941 v reakcii na takéto obvinenie Morávek uviedol: „*Je jednoduchým vykrúcaním skutočnosti, že nerešpektujem odporúčania strany. Pravý opak toho je pravdou. Som presvedčený, že rešpektovanie ide tak ďaleko, že je to na úkor našich národohospodárskych záujmov. Nariadil som, aby sa urobil výkaz všetkých dosiaľ prevedených arizácií a aby pri každom prípade bolo uvedené, na základe akého odporúčania bola vec vybavená. Z vybavených 1208 arizácií môže byť takýchto arizácií iba celkom mizivý počet, ktorý sotva presahuje 1% a možno, že ani toľko. To znamená, že asi 99%-ov bolo vybavených podľa prania strany. Asi pred mesiacom u pána ministra hospodárstva Dr. Medrického, som rokoval o určitých zásadných veciach spolu s Dr. Kosorínom a Dr. Štefanom Mikulom. Pán minister sa mňa pred menovanými páňmi výslovne opýtal ,ako ide spolupráca so stranou?‘. Ja som na to odpovedal, aby sa o tom vyslovili prítomní páni. Na to Dr. Kosorín a Dr. Štefan Mikula prehlásili a pán minister s vďakou kvitoval, že spolupráca je dobrá, ba bezvadná a že aj keď v niektorých veciach sú náhľady odchýlne, tak vždy sa nájde vhodné riešenie.*“ ⁷⁵

V rámci ÚHÚ sa vytvorila paralelná štruktúra vzťahov, ktoré mohli ovplyvniť rozhodnutie jeho predsedu. Augustín Morávek, vedomý si svojej moci, ale aj množstva nepriateľov, sa vo svojej funkcii pokúšal manévrovať v sieti politických siločiar a osobných konexií. Aj nemecký poradca D. Wisliceny si všimol, že Morávek, ktorý sa spočiatku prejavoval ako neústupči-

⁷³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Arizácie a problém majetku Židov na Slovensku v hláseniach predstaviteľov nacistického Nemecka (1939 – 1945). In NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján (eds.). *Arizácie v regiónoch Slovenska*. Bratislava : FiF UK; Dokumentačné stredisko holokaustu, 2010, Dokument č. 8, s. 173.

⁷⁴ V tejto súvislosti Morávek napísal: „*Je [...] nevysvetliteľné a čudné, keď teraz na mne niekto chce, aby som vysvetľoval, že podľa akých smerníc postupujem pri úplnej a pri čiastočnej arizácii. Žiada sa tiež vysvetlenie v tom, že akej z týchto dvoch typov arizácií dávam prednosť. Toto vysvetlenie sa na mne žiada teraz, keď arizačný proces podnikový v najbližších troch-štyroch týždňoch bude zhruba ukončený. Príslušné nariadenie o tejto veci neustanovuje nič bližšieho a v našich pomeroch bolo by to i nelogické, ba priamo škodlivé, aby sa v týchto veciach robily záväzné smernice.*“ Slovenská národná knižnica. Archív literatúry a umenia (ďalej SNK-ALU), signatúra (ďalej sign.) 65C4, Frič Milan, List Augustína Morávka predsedovi vlády Vojtechovi Tukovi z 29. júla 1941.

⁷⁵ SNK-ALU, sign. 65C4, Frič Milan, ref. 74.

vý radikál, po niekoľkých mesiacoch vo funkcii a niekoľkých nevyberaných útokoch na svoju osobu začal už na jar 1941 taktizovať a pomýšľať aj na zadné vrátka po odchode z funkcie.⁷⁶

K Morávkovi sa logicky zbíjali všetky linky intervencií, prosieb, ale aj útokov akými sa mocenské štruktúry, ale aj jednotlivci pokúšali ovplyvňovať rozhodovací proces ÚHÚ, ktorý vždy vrcholil Morávkovým podpisom na arizačnom rozhodnutí o prevode celého podniku, alebo časti jeho majetkovej podstaty na arizátora. Rozhodovací proces ÚHÚ bol v najdôležitejšej fáze, fáze rozhodnutia, priam zahltený intervenciami, ktoré nemali inštitucionálny charakter, no ku ktorým HSLS, DP, HG, ale aj ich jednotliví predstavitelia pristupovali takpovediac *ad hoc*. V arizačných spisoch nájdeme aj intervencie regionálnych organizácií mocenských štruktúr, štátnych úradníkov a zástupcov verejno-právnych korporácií, ktoré niekedy vznikali aj na žiadosť uchádzačov o arizáciu.⁷⁷ Intervenovalo sa v prospech aj v neprospech konkrétnych uchádzačov. Súčasťou negatívne ladených intervencií boli niekedy aj vyjadrenia spochybňujúce činnosť ÚHÚ. Ako príklad takej intervencie, ktorá kritizuje postup ÚHÚ môžeme uviesť list GS HSLS z januára 1941, v ktorom sa GS HSLS s'azuje na niekoľko prípadov menovania dočasných správcov do židovských podnikov, ešte pred ich arizovaním, a pýta sa aké mal ÚHÚ dôvody na menovanie týchto dočasných správcov.⁷⁸ Pri-
pomeňme, že funkcia dočasného správcu bola vlastne predstupňom k arizácii podniku a do istej miery, aj keď nie vo všetkých prípadoch, predznamenávala výber arizátora.

Z intervencií jednotlivých funkcionárov mocenských zložiek režimu môžeme na ilustráciu uviesť list Hlavného veliteľa HG a ministra vnútra A. Macha v prospech konkrétneho uchádzača o arizáciu, gardistu Jozefa Kundu, v prípade arizácie drevárskeho podniku Filipa Proppera v Humennom. Mach v tomto prípade vlastnoručne napísal A. Morávkovi nasledovnú žiadosť: „*Morávek! Ráč zariadiť všetko tak, aby pán Jozef Kunda, Bratislava, Hafnerova 6, dostal možnosť arizovať drevársky podnik Filip Propper v Humennom. Najprv za doč. správcu. Potrebujem ho tam na čelo HG. Na stráž! Š. Mach.*“⁷⁹ Bolo pomerne ustálenou praxou predsedu ÚHÚ A. Morávka, že takéto intervencie ponechával v arizačných spisoch.

Tam kde sa v rozhodovacom procese ÚHÚ končilo pole politického klientelizmu, otváral sa priestor pre iné formy korupcie. Uplatňovanie princípov výberu uchádzačov na základe ich politického profilu vlastne otvorilo možnosti pre intervencie a ovplyvňovanie v najrôznejších formách. Intervencie boli niekedy prejavom *klasického modelu klientelizmu*, kde vzťah patrón – klient bol na inej, ako politickej báze. Aj tu sa môžeme oprieť o listy (niekedy dokonca len malé zdrapy papiera), na ktorých boli Morávkovi adresované priania politických potentátov

⁷⁶ NIŽŇANSKÝ, Arizácie, ref. 73, s. 174.

⁷⁷ SNA, f. PPO–VII, k. 18, VII-301/1945 Humenská tehelňa Martin Grossman, Humenné.

⁷⁸ GS HSLS aj v tejto negatívnej intervencii jasne poukazoval na politické kritérium pri výbere arizátora. V intervencii sa uvádza: „*Aké dôvody mal titl. ÚHÚ, že do podniku M. Nathan, veľkoobchod liehovinami a hostinec v Púchove za dočasného správcu menoval Juraja Marcínu, obchodvedúceho Potravného družstva, ačkoľvek o túto arizáciu sa uchádzal Jozef Valentíny, predseda HSLS v Púchove. Podotýkame, že žiadosť Valentínyho bola odporúčená župným sekretariátom HSLS.*“ SNA, f. ÚHÚ, k. 30, 868/41-Dr.F/Z.

⁷⁹ SNA, f. PPO–VII, k. 50, III/3-A-760/1947, Propper Filip, drevodorábatel'stvo, Humenné.

režimu. Za všetky opäť intervencia A. Macha, ktorý napísal Morávkovi tento pokyn: „*Žiadosti podnikov patriacich do koncernu Lud. banky nech ÚHÚ vybavuje urýchlene (Krčméry)*.“⁸⁰ Mach nebol jediným členom vlády, o intervencii ktorého máme doklady. Intervenovali aj iní ministri, vrátane tzv. „umiernených“. Zachovala sa napríklad intervencia ministra dopravy a verejných prác Júliusa Stana, ktorý 27. októbra 1941 Morávkovi napísal: „*Obchod Jozefa Kartala v Ružomberku /Nemecká ul./ arizovať chce Anton Hliva, obyvateľ v Ružomberku. Menovaného poznám ako starého ľudáka, bojovníka zo starých čias a preto ho do Vašej priazne odporúčam oproti iným uchádzačom, ktorí predtým s našou vecou nič spoločného nemali. Prosiac, aby arizačnej žiadosti Antona Hlivu bolo vyhovené za každých okolností, ostávam s pozdravom.*“⁸¹ V tomto konkrétnom prípade došlo k zaujímavému javu: úradník ÚHÚ po intervencii ministra J. Stana informoval ministrovho osobného tajomníka o tom, že jeho chránenec nedostal odporúčanie GS HSLS.⁸²

V prospech svojich protežantov intervenovali aj poslanci Snemu Slovenskej republiky, vysokí štátni úradníci či zástupcovia vplyvných hospodárskych korporácií. Z poslaneckých intervencií možno uviesť list poslanca Mateja Hut'ku, ktorý sa na ÚHÚ prihovárал za revíziu arizácie obchodu s drevom a stavebným materiálom Ferdinanda Müllera v Strážskom a žiadal odstránenie arizátora Juraja Kočerhu a jeho nahradenie Michalom Jesenkom.⁸³ Do rozhodovacieho procesu arizácie podnikov svojou intervenciou vstupoval aj prezident republiky J. Tiso. Veľmi často išlo o zásah na základe sťažností uchádzačov, alebo arizátorov.⁸⁴ V niektorých prípadoch mohlo ísť aj o zásah na báze osobnej známosti. Na želanie J. Tisa sa arizátor Jozef Dvorecký vzdal v apríli 1942 už arizovaného obchodu s textilom v Bánovciach nad Bebravou a ten následne pridelili inému uchádzačovi.⁸⁵

Z arizačných spisov je zrejmé, že uchádzači o arizáciu podnikov si boli vedomí dôležitosti politických kritérií pri výbere arizátorov. Vyplýva to z vyjadrení, ktorými sa jednotliví uchádzači snažili podporiť svoje arizačné žiadosti. Argumentovali totiž svojimi politickými zásluhami a to priamo v žiadostiach, alebo aj v listoch rôznym predstaviteľom ľudáckeho režimu. Typický príklad takejto argumentácie sa nachádza v liste predsedovi vlády V. Tukovi, ktorý zaslal roľník Juraj Imrich, uchádzajúci sa o arizáciu podniku vo Vranove nad Topľou: „*Ako je vidieť zo žiadosti, som starým rodobrancom, ktorý ešte v dobách prenasledovania nebál sa verejne hlásiť za stúpenca A. Hlinku. Sľub rodobrancov, skladal som pán ministerský predseda do vašich rúk v obci Sol' [...] dúfam, že po uvážení týchto skutočností bude moja žiadosť prajne vybavená.*“⁸⁶

⁸⁰ SNA, f. ÚHÚ, k. 30, 399,400-S/1941.

⁸¹ SNA, f. ÚHÚ, k. 37, Prez. 5209.

⁸² SNA, f. ÚHÚ, k. 37, ref. 81.

⁸³ SNA, f. PPO-VII, k. 66, III/3-867/47, List poslanca Mateja Hut'ku z 26. novembra 1943.

⁸⁴ K takémuto zásahu došlo napríklad v prípade arizácie obchodu s miešaným tovarom Barucha Grünfelda v Medzilaborciach, kde sa arizátorka V. Kucejová sťažovala na postup ÚHÚ a GS HSLS. Bližšie pozri HLAVINKA, Ján. *Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2007, s. 95.

⁸⁵ A ÚPN, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava BA-S, S-392/1, Dvorecký Jozef. Zápisnica napísaná na Ústredni štátnej bezpečnosti v Bratislave dňa 31. októbra 1942.

⁸⁶ SNA, f. PPO-VII, k. 128, VII-1477 Friedman Markus, obchod s módnym tovarom a obuvou, Vranov nad

Navonok A. Morávek ako predseda ÚHÚ robil rôzne opatrenia, aby zabránil svojim kolegom v úrade v korupcii a machináciách. V marci 1941 určil Morávek prísne pravidlá pre styk so stránkami v ÚHÚ, ktoré mali byť vpustené do budovy len po vyplnení prihlasovacieho lístka a od vopred určených referentov mohli dostať informácie len o prípadnej neúplnosti žiadosti. Bolo prísne zakázané so stránkami telefonovať.⁸⁷ Na jeseň 1941 boli už zamestnanci ÚHÚ upozornení, že sú pod zvýšeným policajným dozorom a majú sa vyhnúť „každému styku so stránkami“ s výnimkou toho, ktorý je písomne povolený.⁸⁸ V zachovanej agende ÚHÚ je množstvo dôkazov o tom, že sám predseda ÚHÚ A. Morávek prijímal stránky, ktoré intervenovali v arizačných prípadoch a podrobne s nimi hovoril o ich možnostiach. Veľmi dobre to ilustrujú najmä listy, v ktorých sa osobní priatelia A. Morávka odvolávajú na stretnutie s ním a pripomínajú mu svoje prosby, či ním sľúbenú pomoc: „Pamätáš sa, že svojho času som Ťa prosil o radu, čo počať, keď medzitým čo Galica a spol. podali žiadosť o dobrovoľnú arizáciu tlačiarňi Mandl, istý Facinek, údajne Nemeč, podal si žiadosť o nútenú arizáciu. Tvoja odpoveď bola: Nemeškaj, ale zaraz podaj i nútenú do rezervy.“⁸⁹

V októbri 1941 padli zo strany HSLS celkom otvorené obvinenia, že práve predseda ÚHÚ v rámci svojho rozhodovania konal korupčne. Obviňovaný bol konkrétne z klientelizmu a nepotizmu, t. j. rodinkárstva. Dôvernický zbor HSLS požiadal prezidenta republiky a predsedu HSLS J. Tisa o zabezpečenie prísnej revízie na ÚHÚ. V rozsiahlom elaboráte vymenoval prezidentovi Tisovi celý rad dôvodov a korupčných káuz, medzi ktorými bolo uvedených aj niekoľko prípadov arizácie Morávkovými rodinnými príslušníkmi a protežantmi, alebo likvidácie židovských podnikov (s cieľom získať obchodné priestory, či zlikvidovať konkurentov svojich protežantov). Podpísaní členovia Dôvernického zboru uviedli, že disponujú svedectvom štyroch osôb, ktoré počuli Morávka vyhlásiť, že na základe odporúčania predsedu vlády V. Tuku má najprv zabezpečiť seba a svoju rodinu.⁹⁰ V materiáloch Deutsche Partei sa zachovala aj nemecká verzia dokumentu, v ktorom je uvedených 41 prípadov korupčného konania, z ktorého bol A. Morávek obviňovaný.⁹¹ Nemecký „beráter“ D. Wisliceny v júli 1941 hlásil do Berlína, že Morávek veľmi cielene zlikvidoval niektoré podniky vyrábajúce sódu v Bratislave, aby tak odstránil konkurenciu svojim rodinným príslušníkom.⁹²

Predseda vlády V. Tuka ochraňoval A. Morávka a zariadil, že sa na jeseň 1941 vyhol nepríjemnému vyšetrovaniu.⁹³ Na jar roku 1942 však bola Tukova mocenská pozícia oslabená a vyšetrovanie činnosti A. Morávka vo funkcii predsedu ÚHÚ sa dostalo znovu na program dňa.

Topľou. List Juraja Imricha predsedovi vlády Vojtechovi Tukovi z 30. septembra 1940.

⁸⁷ SNA, f. ÚHÚ, k. 31, 877/41.

⁸⁸ SNA, f. ÚHÚ, k. 36, Prez. 4507/41.

⁸⁹ SNA, f. ÚHÚ, k. 32, Prez 1946/41. List adresovaný A. Morávkovi z 12. januára 1941.

⁹⁰ ŠA Bratislava, f. Ľudový súd v Bratislave, LS 4/48. Augustín Morávek. Hlásenie Dôvernického zboru HSLS v Bratislave z 27. októbra 1941.

⁹¹ ŠA v BA, f. Ľudový súd v Bratislave, LS 4/48, Arizácie Augustína Morávka, predsedu ÚHÚ a jeho rodinných príslušníkov. SNA, f. 125, k.44, Bez. čísla. Arisierung des Augustin Morávek und seiner Familienangehörigen.

⁹² NIŽŇANSKÝ, Arizácie, ref. 73, s. 174.

⁹³ KAMENEC, ref. 5, s. 125.

Bola vytvorená Komisia na preskúmanie sťažností proti ÚHÚ, ktorá na ÚHÚ vykonala rozsiahlu revíziu. Morávek čelil všetkým obvineniam Dôvernického zboru HSLS až 1. júna 1942. Jeho obrana spočívala v odmietaní obvinení, prípadne v odvolávaní sa na autoritu predsedu vlády V. Tuku, ktorému mal už v konkrétnych prípadoch podať vysvetlenie a ten jeho vysvetlenie vraj akceptoval. Na základe záverov komisie bol Morávek napokon nútený abdikovať. Tuka prijal Morávkovu abdikáciu, no svojho protežanta bránil ešte aj v januári roku 1943, keď v liste prezidentovi Tisovi napísal: „[...] že tento úrad pracoval rýchle a dobre je najlepším dôkazom to, že už začiatkom roku 1942 situácia Židov v obchodoch bola taká, že sa mohlo prikrčiť k deportovaniu Židov bez ohrozenia hospodárskej rovnováhy štátu.“⁹⁴

Korupcia na ÚHÚ nebola spojená len s osobou A. Morávka. Ak sledujeme líniu účasti úradníkov ÚHÚ na arizácii podnikového majetku, potom do očí bijúcim prípadom je arizácia majetkovej podstaty továrne na rum a likéry Steiner a Löwy v Banskej Bystrici, na ktorej sa podieľali najbližší spolupracovníci A. Morávka, a vysokí úradníci ÚHÚ. Ide o Dr. Viktora Harmana, Dr. Mateja Kubasáka, Dr. Gejzu Ziga, Dr. Ladislava Zimana.⁹⁵ Všetci menovaní boli spoluzakladateľmi ÚHÚ. V. Harman (Wislicenym charakterizovaný ako „absolútny dôverník“ A. Morávka)⁹⁶ bol prednostom legislatívneho odboru na ÚHÚ, L. Ziman sa podieľal aj na tvorbe právnych noriem, podľa ktorých prebiehala arizácia podnikov⁹⁷, M. Kubasák bol šéfom revízneho odboru ÚHÚ. Arizovali aj príbuzní zamestnancov ÚHÚ. Z vyššie citovaného listu A. Morávka Vojtechovi Tukovi z leta 1941 vieme, že Morávek sa už vtedy bránil obvineniu, že nariadil prevod podnikového majetku v prospech švagrinej zamestnanca ÚHÚ Gejzu Luptáka. Morávek obhajoval túto arizáciu tvrdením, že Anna Luptáková arizovala na základe „dobrozdania Generálneho sekretariátu HSLS“ a zároveň tvrdil, že išlo o „podnik malých rozmerov, akých bolo u nás na tisíce zlikvidovaných.“⁹⁸

Prípady príbuzných zamestnanca a niekoľkých vrcholných predstaviteľov ÚHÚ odkrývajú len povestný vrchol ľadovca. Dávajú možnosť opýtať sa, aká bola miera korupcie v arizácii podnikov, ak prakticky celé vedenie ÚHÚ a dokonca i niektorí radoví zamestnanci sami arizovali, prípadne praktizovali rodinkárstvo. Aj funkcionári HSLS, ktorí sa priamo zúčastňovali na tlmočení straníckych odporúčaní ÚHÚ vo veci arizácie sa úspešne uchádzali o podiel na židovskom podnikovom majetku. Už spomínaný J. Kosorín arizoval spolu so svojím otcom firmu Jakub Katz, obchod s olejmi a farbami na Gröslingovej ulici v Bratislave. Sám o tom po druhej svetovej vojne vypovedal: „Bol som 30%-ným účastníkom na arizácii môjho otca, ktorý bol vykázaný z Maďarska a vtedy, ako člen smiešanej komisie pri arizačných záležitostiach na ÚHÚ som sprostredkoval, aby som otca existenčne zaistil, arizáciu firmy Jakub Katz [...].“⁹⁹

⁹⁴ Štátny archív v Bratislave, f. Ľudový súd v Bratislave, ES 4/48, Augustín Morávek, Odpis listu V. Tuku prezidentovi Jozefovi Tisovi.

⁹⁵ SNA, f. ÚHÚ, karty č. 2286 vedené na mená jednotlivých prejímateľov (arizátorov) s podielmi účastín.

⁹⁶ NIŽŇANSKÝ, Arizácie, ref. 73, s. 174.

⁹⁷ NIŽŇANSKÝ, Arizácie, ref. 73, s. 175.

⁹⁸ SNK-ALU, sign. 65C4, Frič Milan, ref. 74.

⁹⁹ Archív Ústavu pamäti národa, f. BA-S, S 280/131, Jozef Kosorín. Zápisnica z 25. júla 1945 napísaná na Oblastnom veliteľstve NB v Bratislave. Obecná hodnota podniku podľa evidencií bola 49 118 Ks. SNA, f. ÚHÚ,

Kosorínov kolega, ústredný tajomník HSLS G. Doršic tiež profitoval z arizačného procesu, hoci v trochu inej podobe. Pri arizácii drevárskeho podniku Dávída Grauberda v Humennom, ktorý dosahoval miliónové obraty Doršic vykonával funkciu dočasného správcu, za čo mu prislúchala mesačná odmena 1 500 Ks. Tento podnik napokon previedli na arizátora, ktorý sa volal Štefan Doršic. K tomuto prevodu došlo napriek tomu, že o tento podnik mala záujem kapitálovo omnoho silnejšia Ružomerská pília účastinná spoločnosť.¹⁰⁰

Azda najhoršie zdokumentovanou formou korupcie je úplatkárstvo. Na rozdiel od klientelizmu, prípadne konania v konflikte záujmov a nepotizmu, po úplatkoch nezostali viditeľné stopy. Je ale celkom nepochybné, že v arizácii podnikov k úplatkárstvu dochádzalo. Môžeme ho doložiť dokonca v poslednej fáze rozhodovacieho procesu, vo *fáze určenia a získania hodnoty* a to na pomerne unikátnom prípade, ktorý sa odohral v Prešove. Ako som už vyššie spomenul, arizátori boli povinní za získaný podnikový majetok zaplatiť likvidačnú hodnotu podniku, prípadne obecnú hodnotu podniku (alebo účasti). Určenie výšky likvidačnej hodnoty podniku a obcej hodnoty podniku (alebo účasti) bolo v kompetencii ÚHÚ, ktorý sa opieral o revíziu k tomu účelu zriadenej Slovenskej revíznej a dôverníckej spoločnosti (SRDS). Až na základe revízie a následného písomného vyjadrenia sa revízorov SRDS k výške likvidačnej hodnoty podnikov a obcej hodnoty podnikov (alebo účasti), pristupoval ÚHÚ k vydaniu rozhodnutia o určení výšky tejto hodnoty, ktoré bolo právne záväzným dokumentom.

V praxi prichádzala revízia SRDS do jednotlivých podnikov dávno potom, ako ÚHÚ vydal rozhodnutie o ich prevode a arizátori začali s podnikmi narábať ako so svojim majetkom. Arizátori boli medzitým vyzvaní k subjektívnemu určovaniu likvidačnej hodnoty podniku, prípadne obcej hodnoty podniku (alebo účasti) a zaplateniu záloh na trovy pokračovania. Samotné splatenie hodnoty podnikového majetku nebolo v skutočnosti možné až do vydania rozhodnutia o určení hodnoty.

Na prelome rokov 1941 – 1942 bol zamestnanec SRDS, Zoltán Hutár, obvinený z úplatkárstva pri výkone revízie a určovaní likvidačnej hodnoty podnikov a obcej hodnoty podnikov (alebo účasti) v Prešove. Celý prípad vyšiel na svetlo sveta po trestnom oznámení Eugena Zimmermana, bývalého vlastníka pily v Prešove, ktorú arizoval František Gašparík. Zimmerman vo svojom, na tú dobu neobyčajne odvážnom, trestnom oznámení upozornil policajné orgány na úmyselné znižovanie likvidačnej hodnoty arizovaného podniku a úplatkárstvo pracovníka SRDS Z. Hutára.¹⁰¹ Prešovský kriminalista Jozef Frollo celý prípad vyšetroval a počas vyšetrovania odhalil niekoľko ďalších machinácií a prípadov úplatkárstva pri určovaní likvidačných hodnôt iných arizovaných podnikov. Celú vec po zdokumentovaní postúpil Štátnemu zastupiteľstvu v Prešove s trestným oznámením na Z. Hutára.¹⁰² Podľa trestného oznámenia mal Hutár ako

---

karta č. 2004.

¹⁰⁰ SNA, f. PPO-VII, k. 100, VII-1224 Dávid Grauber, výroba dreveného uhlia, Humenné. Dotazník o osobe dôvernictva alebo dočasného správcu.

¹⁰¹ Štátny archív v Prešove, f. Okresný ľudový súd v Prešove 1945 – 1948, Tľud 89/45, František Gašparik. Trestné oznámenie Eugena Zimmermana.

¹⁰² Štátny archív v Prešove, ref. 95, Svedectvo Jozefa Frollo z 21. mája 1947.

revízor SRDS, vyslaný touto spoločnosťou na základe príkazu ÚHÚ, mal vedome určiť ne-správnu likvidačnú hodnotu podnikov v celkovo ôsmich prípadoch a za svoj čin mal prijať rôzne úplatky. Na záver tohto prípadu Štátne zastupiteľstvo v Prešove vo svojom uznesení konštatovalo, že Z Hutára nie je možné sťahovať za uvedené skutky, lebo v dobe ich spáchania ešte nebol verejným úradníkom.¹⁰³

Záver

Korupčné správanie dostalo v arizácii podnikového majetku široký priestor. Vládnuca Hlinkova slovenská ľudová strana už v prvopočiatoch arizácie podnikov zadefinovala, že výber arizátorov má závisieť na politických kritériách. Potom čo na jeseň roku 1940 došlo k vzniku Ústredného hospodárskeho úradu a centralizácii rozhodovacieho procesu v arizácii podnikov, politický klientelizmus sa stal integrálnou súčasťou rozhodovania o arizátoroch. V tom čase už do arizácie podnikov svojimi odporúčaniami zasahovala aj Deutsche Partei a aj Hlinkova garda. Na pôde ÚHÚ, v ktorom priam nekontrolovateľnú rozhodovaciu právomoc získal jeho prvý predseda Augustín Morávek, sa popri oficiálne presadzovanom politickom klientelizme dostali k slovu aj ďalšie formy korupcie, vrátane rodinkárstva. Korupčné správanie pritom možno vysledovať vo všetkých fázach procesu arizácie podnikového majetku.

Cituj:

HLAVINKA, Ján. Korupcia v procese arizácie podnikového majetku. In *Forum Historiae*, 2011, roč. 5, č. 2. ISSN 1337-6861. http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2011/texty_2_2011/hlavinka.pdf

...

Mgr. Ján Hlavinka je interným doktorandom Historického ústavu SAV. Zaoberá sa problematikou holokaustu na Slovensku. Napísal monografiu Židovská komunita v okrese Medzilaborce v rokoch 1938–1945 (Bratislava 2007), ktorej prvé doplnené anglické vydanie vyšlo pod názvom The Holocaust in Slovakia: The Story of the Jews of Medzilaborce District (Budmerice 2011). Je spoluautorom monografií Spory o biskupa Vojtaššáka (Bratislava 2008, spoluautor Ivan Kamenec) a Pracovný a koncentračný tábor v Seredi 1941–1945 (Bratislava 2009, spoluautor Eduard Nižňanský). Je autorom viacerých štúdií, odborných a popularizačných článkov. Kontakt: histjhla@savba.sk

¹⁰³ SNA, f. ÚHÚ, k. 362, II-C-4241, Zoltán Hutár. Uznesenie Štátneho zastupiteľstva v Prešove zo 4. januára 1943.